

bidinis culpa? Ubi incestus crimen arguitur? Quomodo dabitur vitio, quod non iteratur facto? Vereor proloqui quod sentio; vereor, inquam, ne castior fuerit harum incestus quam pudicitia multarum. Ita Origenes.

R. Hæc et similia ab Origene et aliquibus aliis esse dicta ad culpam illam extenuandam; quod ipsis servire poterat ad reprimendos impudicos, qui hoc exemplum in turpium suorum peccatorum defensionem de tempore in tempus assumpserant. Unde istis verbis tantummodo insinuat, in ipsis fuisse aliquam ignorantiam, eas non ita libidine fuisse ductas, sed potius amore prolis ad reparandum genus humanum; castiorem fuisse (hoc est non ita directe libidinosum ex earum intentione) filiarum illarum incestum quam multarum erat prætensa pudicitia, quam inaniter jactabant.

Patet hoc ex ipso textu: *Quomodo dabitur vitio quod non iteratur facto?* Quid enim, an forsitan primum mortale non posse vitio verti asserit Origenes? Patet insuper clarius ex verbis intermediis in objectione omissis: *Et quamvis eis GRANDE CRIMEN VIDERETUR furari concubitum patris, grandior tamen eis videatur impietas, si humanæ (ut putabant) posteritatis spem servata castitate deleret.*

Obj. IV. S. Chrysost. Hom. 44 in Gen. clarissime ipsas excusat dicens. *Non tam ex ebrietate et incontinentia hæc facta sunt, quam ex tristitia. Nullus igitur audeat aut justum, aut justis filias condemnare. Quomodo enim non esset extremæ dementiæ et desipientiæ, ut eos, quos divina Scriptura « ab omni » liberat « crimine », imo pro quibus tantam apologiam componit, nos innumeris peccatis pleni condemnemus?*

R. Et hæc intelligi posse de extenuatione illorum peccatorum coram iis, qui istis exemplis abutebantur ad excusanda sua peccata, quibus hanc accusationem eo fine factam, dementiæ vertit et desipientiæ. Nam in primis supponantur hæc esse facta non tam ex ebrietate et incontinentia, quam ex tristitia; juxta S. P. Aug. superius cit. *nec hoc virum justum decuit ad solatium suum, aut suarum filiarum.*

Deinde quamvis patrem propter ignorantiam facti liberet Scriptura ab incestuoso congressu, nihil tamen in objecta apologia dicit, quod ejus excuset ebrietatem: adeoque ubi S. Chrysost. dicit: *ab omni crimine*, hoc de ebrietate intelligi nequit, sed accommode tantum de omni crimine incestus. Denique nec apologia scripturistica excusat filias inebriantes patrem, cum illud factum simpliciter referat. Ut vero earum extenuet incestum, unice asserit, quod major dixerit minori: *Nullus virorum remansit*, etc.; sed non addit illud revera fuisse dictum, aut a juniore intellectum ex ignorantia invincibili, nec addere potuisset; cum illam non fuisse invincibilem, supra clare ostenderit.

Nec refert, quod Chrysost. addat: *Nullus audeat aut justum, aut justis filias condemnare*; quia cum sermonem suum cathedaticum dirigat ad eos, qui in materia ebrietatis et luxuriæ magis rei erant, quam Lot aut filie ejus, recte dixit: *Nullus audeat*, etc. Sic

supponatur unus occidisse invasorem honorum temporalium, et alter iniquum pudicitiae aggressorem; supponantur et duo alii sine ulla causa varios occidisse homines, qui exemplo priorum se velint excusare; recte his posterioribus dixero: *Nemo vestrum audeat priores accusare.* Porro hoc dicendo, priorum quidem extenuabo factum, sed non ideo eos ab omni crimine homicidii liberabo.

Obj. V. S. Ambros. lib. I, de Abraham ubi excusaverat filias Lot propter ignorantiam, qua putabant nullum virorum superesse, et rectum finem (propagationis scilicet generis humani) quem unice sibi præfixerant, tandem concludit: *Non ergo libidinis vitium fuit, sed generationis remedium, quod non puto criminis duci loco.*

R. Qui nec hic a S. Ambros. recedere vellet, dicere posset

1. Quod tantum dubitanter loquatur, dicens: *Non puto.*

2. Quod eas tantum velit excusare a peccato mortali (cum dicat *criminis loco*), quod est alterius indaginis, et a patribus vel interpretibus non adeo clare resolvitur.

3. Quod per illud crimen intelligat solam libidinem (cum dicat: *Non ergo libidinis vitium fuit*) quam non ita directe a filiabus Lot fuisse intentam fatemur: cum factum illud nunquam postea iteraverint et antea inter spurcissimos Sodomitas castissime vixissent.

Ceterum si hæc alicui non sufficiant (salva tantorum Patrum reverentia) S. P. Aug. supra relatæ sententiæ adhæremus, tum propter fundamenta ante allegata, tum quia nullum similis facti exemplum habebant, tum quia natura ipsa ab eodem crimine abhorret; adeoque saltem inconsulto patre, illud ipsum temerarie attentarunt.

CAPUT XX.

Abimelech rex Geraræ rapit Saram uxorem Abrahamæ, sed, ob id reprehensus a Deo, eam cum magnis donis reddit intactam marito, quo orante, salus domui regis restituitur.

QUESTIO UNICA. — QUID ERUATUR EX HIS ABRAHAMÆ VERBIS ̄. 12: *Vere soror mea est, filia patris mei, et non filia matris meæ.*

Dico 1. Principalis quæstio quæ hic moveri posset, est hæc: An mendacii, aut prostitutionis conjugalis hic arguendus sit Abraham, aut Sara: sed cum illam discussimus Q. II, cap. XII, ut confirmemus ibidem dicta, hic tantum inquirimus, quid ex allegatis verbis eruatur. Unde

Dico 2. Hinc colligitur 1. non licuisse illo tempore matrimonia inter fratrem et sororem: alioquin nec Abraham utiliter eo prætextu usus fuisset, ne interficeretur propter sororem; nec Abimelech ̄. 5 recte collegisset non esse ejus uxorem, ex eo quod ipse dixisset: *Soror mea est*; et ipsa: *Frater meus est.*

Colligitur 2. Conjugium in secundo gradu collateralium, sive lineæ transversæ (puta inter patruum et neptem) tunc non fuisse vetitum, aut inusitatum.

Confirm. ex S. P. Aug. lib. XXII cont. Faustum, cap. XXXV. *Cum igitur Abraham eo tempore viveret, quo equidem jam fratres [adeoque et sorores] ex utroque aut ex altero parente natos, necl conjugio non licebat, filios autem [adeoque et filias] fratrum, aliosque longinquiori gradu generis consanguineos, nulla lege, nulla potestate prohibita consuetudo jungebat: quid mirum, si sororem suam, id est, ex patris sui sanguine procreatam, habebat uxorem? Nam hoc ipsa reddenti sibi eam regi dixit de patre esse sororem, non de matre: ubi certe, ut sororem mentiretur, nullo jam timore cogebatur, quando jam ille uxorem ejus didicerat, et eam divinitus territus cum honore reddebat.*

Colligitur 3. Quam infundate arbitrentur Cajetanus, Lipomanus, Oleaster, Soto alique recentiores, Saram proprie fuisse sororem Abrahamæ ex eodem proximo patre Thare, sed ex alia matre genitam, quasi fuissent frater et soror germani, licet non uterini. Igitur particula *vere* non appellat ad sororem, sed ad asserti veritatem, quia nempe tunc temporis patruus et nephis vocabantur frater et soror. Cætera vide cap. XII, Q. II, ubi quoque objicibilia hic soluta sunt argumenta.

CAPUT XXI.

Nascitur Abrahamæ ex Sara toties promissus filius Isaac, quem ille circumcidit: Ismaelem cum Agar, Saræ monitu ac Dei jussu, domo ablegat atque arctius fœdus init cum Abimelech.

QUESTIO UNICA. — UNDE NOMEN SUUM SORTITUS SIT ISAAC, ET AN SINE CULPA EJECTUS SIT ISMAEL CUM MATRE SUA.

Dico. 1. *Post hæc natus est Abrahamæ secundum promissionem Dei de Sara filius, eumque nominavit Isaac,* quod interpretatur « risus. » *Riserat enim et pater quando ei promissus est, admirans in gaudio. Riserat et mater, quando per illos tres viros [angelos videlicet] iterum promissus est, dubitans in gaudio. . . ex hoc ergo puer nomen accepit: » nam quod risus ille non ad irridendum opprobrium, sed ad celebrandum gaudium pertinebat, nato Isaac et eo nomine vocato, Sara monstravit; ait enim (̄. 6): *Risum fecit mihi Deus: quicumque enim audierit, « congaudebit » [vel, ut habet textus noster, « corridebit »] mihi.* Ita S. P. Aug. lib. XVI de Civ. Dei, cap. 31.*

Allegorice Christus designabatur dum Isaac nominabatur; ille siquidem ex eo nasciturus, erat futurus lætitia et gaudium totius orbis; ut observat S. Ambros. lib. de Isaac, cap. 1.

Porro, ut habetur ̄. 7, Sara lactabat filium quem pepererat, ne supposititii partus suspicio esset, quem admodum advertit S. Chrysost. Nec dimidiata mater haberi voluit, ut matres, quæ citra causam alieno lacte prolem nutriunt. Quo exemplo juxta S. Am-

bros. lib. I de Abraham, cap. 7, provocantur feminae meminisse dignitatis suæ, et alere filios suos: hæc enim matrum gratia, hic honos, hinc mutuus crescit matrum affectus, scilicet in filios, et vicissim filiorum in matres.

Dico 2. *Crevit igitur puer (ut dicitur ̄. 8) secitque Abraham grande convivium in die ablactationis ejus; quod tunc fiebat anno circiter quinto; ut testatur S. Hieron. in tradit. heb. præsertim si proles esset unica, uniceque dilecta: quinquennis igitur tunc fuit Isaac.*

Cur vero non in die, quo natus aut circumcisus est Isaac, sed in die ablactationis epulum fecerit, Cajetanus et recentiores rationem assignant, quia moris tunc erat, ut initium quo comedere primogenitus, et quasi jam per se vivere incipiebat, communi convivio celebraretur.

Ambrosius et Rupertus tropologice explicant, quod tunc ingens sit gaudium, cum homo non lacte, sed virtutibus et solido sapientiæ cibo vescitur; nec aliter solvi quæstionem posse, censet S. P. Aug. Q. 50 in Gen., nisi ad aliquam spiritualem significationem referatur.

Dico 3. *Cumque (̄. 9) vidisset Sara filium Agar Ægyptiæ ludentem cum Isaac filio suo, dixit ad Abraham ̄. 10: Ejice ancillam hanc et filium ejus.* Quod et ipse Abraham mox executus est, et quidem sine ulla culpa ex parte sua et suæ uxoris.

Prob. quia Ismael ex invidia convivii tam solemnem, quod fecerat Abraham in ablactatione Isaac, collegit se esse privandum prærogativa primogenituræ, atque promissionis de semine benedicto, quam sibi, utpote primogenito et seniori, deberi putabat; adeoque oderat illum, et tam verbis quam verberibus subinde invadebat. Unde S. P. Aug. tract. 11 in Joan. ait. *Quid mali fecerat Ismael puero Isaac quia ludebat cum illo? Sed illa lusio illusio erat, illa lusio deceptionem significabat. . . unde et persecutionem illam vocat Apostolus, ad Galat. IV, 29.*

Quia vero Ismael non tam consilio proprio, quam matris suæ Agar instinctu hæc agere videbatur: merito Sara, instigante Deo, postulat a marito, ut exhæredetur improbus filius, et cum superba matre domo expellatur, ne crescentibus annis odium cresceret et invidia, eumque supplantaret, opprimeret et occideret.

Obj. I. Puerilis lusio non merebatur tantam indignationem: atqui illo tempore Ismael non videtur fuisse nisi puer; ergo.

Prob. min. 1. Quia expulsa mater videtur cum humeris bajulasse, cum LXX legant: *Et posuit puerulum super humeros ejus.* Atqui puerulus, et quidem qui adhuc a matre bajulatur, non potuit tantam promereri indignationem; ergo.

2. Quia ̄. 15. *Agar abiecit puerum subter unam arborum.* Ergo signum est, quod adhuc esset parvulus seu puerulus, ut LXX vertunt.

3. Et iterum. ̄. 18 dicit angelus ad Agar: *Surge, tolle puerum.* Ergo adhuc erat parvulus.

R. Neg. min., quia in primis cap. XVI, §. ult. supra dicitur: *Octoginta sex annorum erat Abram, quando peperit ei Agar Ismaelem.* Deinde hoc cap. nato jam Isaaco, §. 4 et 5 legitur: *Et circumcidit eum octavo die, sicut præceperat ei Deus, cum centum esset annorum: hac quippe ætate patris natus est Isaac.* Adeoque ut minimum 14 annis integris Ismael erat senior Isaaco. His adde 4 annos Isaaci completos in ejectione Ismaelis, et invenietur ejectus ut minimum tunc habuisse 18 annos.

Ad 1 probat. respondent aliqui, textum LXX esse corruptum et transpositis verbis esse legendum, sicut revera habet Vulgata nostra §. 14. *Abraham... tollens panem et utrem aquæ, imposuit scapulæ ejus (scilicet Agar) tradiditque puerum (non jam in scapulam, sed in manum) et dimisit eam; ita ut illud posuit super humeros ejus, non ad puerulum, sed ad panem et utrem referatur.*

Explicatio hæc conformis est S. P. Aug. Q. 53 in Gen. dicenti: *Tot enim annorum puer in humeros matris cum utre, et panibus, nimis absurdum est, ut impositus esse credatur.*

R. 2. Qui lectionem LXX defendere vellet, sine ullo incommodo dicere posset, respectu Ismaelis figuratam esse locutionem, quia significatur, Ismaelem solius matris curæ esse commissum; cum communiter dicamur humeris bajulare eos, quorum cura gravatur.

Ad 2 probat. nego conseq. quia non abiecit eum, quasi ante bajulasset, sed animo abiecit (ut reflectit S. P. Q. 54 in Gen.), hoc est dimisit, et reliquit eum sub arbore siti tabescentem, quasi desperatum et mox moriturum.

Ad 3 probat. dico, quod inde firmentur omnia supradicta, quia non jubetur eum tollere in humeros, sed sola manu arripere semi-mortuum, ut aquæ potum præberet, et siti tabescentem refocillaret. *Tene manum illius* (adjungit angelus); ergo a fortiori ipsum sanum sola manu, aut nutu deduxit e domo paterna.

Nec refert quod a LXX vocetur *puerulus*; quia præterquam quod Scriptura *pueros* vocet viros satis provecæ ætatis, diminutivum illud applicare potuerunt in miseris constituto; cum hoc etiam nobis sit satis familiare.

Obj. II. Poterat alia via compesci Ismaelis junioris petulantia, ipseque ab hæreditate paterna via testamenti prohiberi, prout postea factum est cum filiis Ceturæ: ergo aliquid humani hic passa est Sara; ut recte prætendit Chrysost. Hom. 47.

R. Neg. conseq. quia Deus voluit, ut ista via omnis difficultas amoveretur: nam cum ex affectu paterno dure hoc accepisset Abraham pro filio suo. §. 11, dicit ei Deus §. 12: *Non tibi videatur asperum super puero et super ancilla tua: omnia quæ dixerit tibi Sara, audi vocem ejus: quia in Isaac vocabitur tibi semen.*

Obj. III. Nulla erat ratio, cur cum petulante filio innocens mater ejiceretur.

R. Neg. assumpt. et suppositum, quod mater ejus fuerit innocens; quia cum et matrem ejici præceperit

Dominus (ut patet ex jam dictis), fuit illa auctrix omnium quæ attentavit Ismael. Agnovit id Sara dicens §. 10: *Non enim erit hæres filius ancillæ, cum filio meo Isaac.* Confirmavit id angelus dicens §. 12. *In Isaac vocabitur tibi semen.* Recruduit ergo hic superbia Agar, de qua cap. XVI, 4, dixit Moyses: *Desperavit dominam suam: et cui a facie Saræ fugienti ibidem præceperat angelus §. 9: Revertere ad dominam tuam, et humiliare sub manu illius.*

Obj. IV. Non videtur equidem fuisse sufficiens ratio ipsam dimitte quoad vinculum.

R. An per istam dimissionem fuerit inter ipsos dissolutum matrimonii vinculum, incertum est. Quidquid sit, auctoritatem, imo et mandatum Dei hic intercessisse, constat ex jam dictis.

Inst. Si ita constaret, divina illa voluntas non laisset Abrahamum, cum cap. XX, 7, vocetur Propheta.

R. Neg. assumpt. quia non omnia singulis prophetis inspirantur. Deinde illam voluntatem cognovit §. 12: et illam postero mane prompte executus est.

Obj. V. Inique equidem, et avare egit cum ejectis: quia cum esset ditissimus, modicum tamen ipsis subministravit comæatum.

R. Neg. assumpt. 1. Quia firmiter confidebat promissioni divinæ sibi pridem factæ respectu Ismaelis, et hic iteratæ §. 13. *Sed et filium ancillæ faciam in gentem magnam, quia semen tuum est.* 2. Quia præparatio multorum necessariorum promptam ejus obedientiam retardasset. 3. Pauciora dedidit potuit, ne longius discederent; sicque in eos facilius inquirere, ipsisque providere posset, si ita Domino placuisset.

CAPUT XXII.

Obedientia Abrahæ in præcepta filii immolatione probatur: cujus executio impeditur ab angelo. Tam promptæ vero obedientiæ mercedem accipit Abraham amplissimas benedictiones. Tandem nuntiatur ei, quoniam geniti sint ex fratre suo Nachor, cujus nephis Rebecca, futura aliquando uxor Isaac.

QUÆSTIO UNICA. — AN LAUDEM PROMERUERIT ABRAHAM VOLENDO IMMOLARE FILIUM SUUM ISAAC.

Illustrissimum hoc obedientiæ exemplum arduum Marshamus, vocatque feralem sacrificandi ritum, ab humana ratione alienum (sive mandatum spectemus, sive obedientiam) quem a vetustioribus ethnicis didicerat Abrahamus. Verum quam immerito, patet ex Scriptura et patribus, qui illustrissimum hoc Abrahami factum, sine ullo prævio exemplo attentatum, summis laudibus exornarunt et æternitati transcripserunt.

Nec obstat 1, quod temerarie perrexisse aliquibus videatur præcipitando, cum fundate cogitare posset, quod hæc inspiratio a Deo non proveniret.

R. Enim hoc falsum esse, cum Deus propterea ei dicat: *Quia fecisti hanc rem, et non pepercisti unigenito*

filio tuo propter me, benedicam tibi et multiplicabo semen tuum sicut stellas cæli, etc.

Nec obstat 2, quod novisset Deum non posse sibi esse contrarium, simulque novisset semen ejus per ipsum Isaacum esse multiplicandum, etc.

R. Laudabiliter ipsum existimasse, quod promissio Dei non esset evacuanda: nam firmiter credebat quod Deus vel præceptam immolationem impediret, vel immolatum resuscitaret; ut indicatur ad Heb. XI, 19. Itaque divinam promissionem pater pius fideliter tenens: quia per hunc oportebat impleri, quem Dominus jubebat occidi, non hæsitavit, quod sibi reddi poterat immolatus, qui dari potuit non speratus, ait S. P. Aug. lib. XVI de Civ. Dei, cap. XXXII. Unde hinc etiam patet, quod non fuerit mentitus dum §. 5 dixit ad pueros (id est famulos) suos... *Postquam adoraverimus, revertemur ad vos.*

Nec obstat 3, ipsum optime scivisse quod Deus prohiberet fundere humanum sanguinem innoxium.

Ratio enim est, quod simul agnosceret Deum auctorem vitæ et necis: adeoque de ipsius mandato etiam innoxium sanguinem esse fundendum. Unde de ipso asserit S. P. loco statim cit. eum hoc non obstante scivisse, quod divino intonante præcepto, obedientiam sit, non disputandum.

Nec obstat 4, Quod Jephthe male egerit innocentem filiam suam immolando.

Disparitas enim est, quod Jephthe ne quidem divinam permissionem habuisse videatur, multo minus filiam immolandi præceptum, ut postea suo loco videbitur.

Petes 1, quo sensu dicat angelus nomine Dei ad Abraham §. 12: *Nunc cognovi quod times Deum.*

R. Juxta S. P. Aug. Q. 58 in Gen. verba illa significant, *Nunc te feci cognoscere.* Rationem assignat ibidem Q. 57: *Quoniam vires dilectionis suæ hominem latent, nisi divino experimento etiam eidem innotescant.*

Petes 2, quoto Isaaci anno hæc historia contigerit.

R. Id esse incertum. Aben-Ezra putat ann. 12; Josephus, eumque secuti Torriellus, Pererius, et Adrichomius, anno 25; Hebræi in Seder-Olam: *Isaac, aiunt, pater noster, pervenerat ad annum 57, quando super altare ligatus est.* Hos sequitur Genebrardus. Ex Scripturæ serie solum constat, accidisse postquam Abraham cœpisset habitare in Geraris, et antequam mortua esset Sara.

CAPUT XXIII.

Moritur Sara in civitate Arbe (ut dicitur §. 2), quæ est Hebron... venitque Abraham, ut plangeret et fleret eam: non quod venerit ex Bersabee (ubi ad tempus habitaverat) in Hebron, quasi Sara in Hebron profecta, ibi esset mortua, ut volunt nonnulli; sed significatur eum ex tabernaculo suo, funeris causa, in tabernaculum Saræ venisse; quia olim viri et femine distincta habebant tabernacula, ut patet ex fine cap. seq.; vel potius verbum venire phrasi hebraica sæpe

significat ordiri aliquid, vel accingere se ad aliquid faciendum: sic Abraham venit, id est, accinxit se, ad planctum et pompam funeris. Post officium funebre sepulturam emit ab Ephron filio Seor, speluncam scilicet duplicem in Mambre juxta Hebron. Voluit autem Abraham sepulcrum proprium (quamvis filii Heth offerrent ipsi §. 6 sepulcra sua electa) ne tam ipse quam posteri ejus cum Hethæis, utpote idololatriæ, miscerentur et sepelirentur. Hac de causa in hoc sacro sepulcro sepultus est Abraham, deinde Isaac, Rebecca et Lia: quin et Jacob in idem ex Ægypto transferri voluit, infra cap. XLIX: item undecim patriarchæ in eodem positi sunt, ut narrat S. Stephanus, Act. VII. At magna et admodum intricata hic oritur

QUÆSTIO UNICA. — QUOMODO CONCILIANDUS TEXTUS HIC §. 8 CUM VERBIS S. STEPHANI ACT. VII, 15 ET 16.

Videtur Spiritus S. per os S. Stephani, antequam moretur, voluisse omnibus et singulis interpretibus inextricabilem movere difficultatem, ortam ex diversitate textuum sequentium.

Primus est hic §. 8, 9 et 16: *Intercedite pro me apud Ephron filium Seor, ut det mihi speluncam duplicem, quam habet in extrema parte agri sui... quod cum audisset Abraham, appendit pecuniam, quam Ephron postulaverat... quadringentos siclos argenti probatæ monetæ publicæ.*

Secundus est Act. VII, 15 et 16: *Descendit Jacob in Ægyptum, et defunctus est ipse et patres nostri; et translati sunt in Sichem, et positi sunt in sepulcro, quod emit Abraham pretio argenti a filiis Hemor filii Sichem.*

Tertius est infra cap. XXXIII, 17 et seqq.: *Jacob venit in Socoth... transiitque in Salem urbem Sichemorum, quæ est in terra Chanaan... emitque partem agri in qua fixerat tabernacula, a filiis Hemor patris Sichem centum agnis: et erecto ibi altari, invocavit super illud fortissimum Deum Israel.*

Quartus est cap. XLIX, 29 et 30, ubi præcipit filiis suis Jacob: *Ego congregor ad populum meum: sepeliteme cum patribus meis in spelunca duplici, quæ est in agro Ephron Hethæi, contra Mambre in terra Chanaan, quam emit Abraham cum agro ab Ephron Hethæo in possessionem sepulcri. De filiis vero ejus subditur cap. L, 12: *Fecerunt ergo... sicut præceperat eis.**

Quintus locus est Josue XXIV, 32, ubi de solo Joseph dicitur: *Ossa quoque, Joseph, quæ tulerunt filii Israel de Ægypto, sepelierunt in Sichem in parte agri, quem emerat Jacob a filiis Hemor patris Sichem centum novellis ovibus, et fuit in possessionem filiorum Joseph.*

Porro difficultas hic oritur, an S. Stephanus agat de emptione facta ab Abrahamo hic, an autem de emptione Jacob, de qua infra cap. XXXIII. Sive enim egerit de hac, sive de ista, non nisi difficillime textus potest verificari. Ut igitur in re tam implexa aliquid dicamus, sententiam quæ nobis probabilior